

אותו הדבר אבל אחרת...

השונה והדומה בין החינוך הצפון אירי והחינוך הישראלי

עמליה זאבי-קובו

הקדמה

במסגרת לימודי תעודת הוראה במכללת דוד ילין, מובילה גבי רות בר- סיני תכנית להכשרה מעשית באירופה וארצות הברית. ההכשרה המעשית בצפון אירלנד מעניקה לפרח ההוראה אפשרות להרחבת אופקים תרבותיים ובחינה מעמיקה על המציאות הישראלית- פוליטית, שהרי צפון אירלנד שרויה בסכסוך לאומי המזכיר במאפייניו את הסכסוך הישראלי-פלשתיני, ומעמד מערכת החינוך ככלל והמורה בפרט בצל סכסוך זה. בדפים אלו אערוך השוואה על סמך נתונים פומביים ועדות אישיות בין שתי מערכות חינוך בעלות רקע פוליטי-חברתי דומה אשר מתנהגות אחרת. אנסה לשער ממה נובעים ההבדלים בהישיג התלמידים הצפון-אירים ובמעמד המורה הצפון-אירי על פני מעמד המורה הישראלי, והצגת כיוונים אפשריים לשיפור כפי שעולים מן הספרות.

1. רקע פוליטי- לאומי כבסיס להשוואה.

ככל שהחפיפה בין שני גורמים גדולה יותר בסיס ההשוואה ביניהם יציב יותר ומספק השלכות תקפות יותר, לכן הרקע הפוליטי- לאומי הדומה בין מערכת החינוך הצפון-אירית והישראלית חשוב להבנת ההבדלים בין המערכות.

צפון אירלנד רוויה מתחים פוליטיים ודתיים. שיא המתח בעת המודרנית נחקק בהיסטוריה של צפון אירלנד כתקופת ה- Troubles אשר החלה בשנת 1968 ושככה בחתימת הסכמי "יום השישי הטוב" באפריל 1998 (ליכט, 2006). צפון אירלנד של שנות השישים התאפיינה במהומות בין שתי קבוצות הנבדלות בדתם ובשאיפותיהן הפוליטיות. מחד גיסא, הפרוטסטנטים, הרואים עצמם כחלק מבריטניה הגדולה, ומאידך גיסא, הקתולים הלאומיים, השואפים לאיחוד עם הרפובליקה האירית בדרום. הסגרציה בבתי הספר היתה למנגנון סוציאליזטורי, שנועד להבטיח את אתוס הקונפליקט, ניגוד אינטרסיים חברתיים ודתיים. המערכות הבית ספריות של הפרוטסטנטים (Controlled) ושל הקתולים (Maintained) נבדלו זו מזו בקוריקולום ובספרי הלימוד וכך התפתחה תשתית פסיכולוגית הכוללת עמדות, אמונות ותחושות על הסכסוך (זמיר, 2005). השסע הפוליטי-דתי בצפון אירלנד והשסע הלאומי במדינת ישראל מבוססים על התנגשות חוזרת ונשנית בין קבוצת הפנים (הקבוצה אליה משתייכים) לקבוצת החוץ (הקבוצה האחרת) – עד לכדי תפיסה של פגיעה מכוונת ומשמעותית במשאבים הפיזיים והפסיכולוגיים של חברי הקבוצות השונות זו בזו (Bar Tal et al., 2012). מכאן, סכסוך בלתי נשלט נתפס כבלתי ניתן לגישור בשל התנגשויות בין יעדים מהותיים (זהות/אדמה/דת)- פרוטסטנטים מול קתולים או ישראלים מול פלשתינים. חשוב לזכור כי הקונפליקט הישראלי-פלשתיני משפיע על חיינו; החל מעיצוב הזהות החברתית, דרך מצבי לחץ ותעוקה נפשית בעתות מלחמה וכלה ארגון תשתיות לאומיות (בר טל, 2007). ארועי אקטואליה חודרים אל כתלי בית הספר, ועל המורה להכיל את המציאות המורכבת ולתת מענה לתלמידיו, שהרי זה יהיה בלתי מקצועי ובלתי מוסרי להתנהג כאילו מצב זה אינו קיים (אלוני, 2007). לאחר תיאור בסיס ההשוואה בין מערכת החינוך הצפון-אירית והישראלית, אתייחס למאפיינים הכלכליים- חברתיים של שתי מערכות החינוך, אפרט לפי תחומים עדות אישית, ולבסוף אעלה את השאלה האם מערכות החינוך השונות מחזקות את מעמד המורה למול המציאות המורכבת והאם יש קשר בין הקונפליקט הפוליטי למצב הלימודי.

2. מערכת החינוך - נתונים כלכליים ופדגוגיים.

מערכת החינוך בישראל הייתה נתונה לשינויים ורפורמות לאורך השנים, תפיסת החינוך האחד, "כור ההיתוך" בראשית הדרך התרחבה לזרמי חינוך ממלכתיים חדשים, כגון החינוך הדתי ממלכתי. בהמשך, תפיסת שיוון האידיאולוגית התחלפה בתפיסת האפליה המתקנת נוכח העובדה כי שיוון בחלוקת משאבים איננו מבטיח שיוון הישגים. החל משנת 2008 מערכת החינוך בישראל נמצאת בתהליך של רפורמת "אופק חדש", רפורמה שתכליתה חיזוק מעמד המורה והעלאת שכרו, שיפור הישגי התלמידים, הרחבת סמכויות מנהלי בית הספר ושיפור האקלים הבית ספרי. מטרות הרפורמה חשובות לחיזוק איכות ההשכלה בחברה הישראלית שהרי ההון האנושי הוא המשאב העיקרי שלה, ולאיכות ההשכלה תפקיד חשוב בקביעת ההתפתחות הכלכלית של המדינה. מכאן, החשיבות הרבה לחינוך מחייבת בחינה מתמדת של מערכת החינוך והשוואתה לנתונים בינלאומיים. מדינת ישראל חברה בארגון ה-OECD משנת 2010, ארגון בין לאומי המפרסם נתונים של המדינות המפותחות, לכן נתוניו יהוו בסיס להשוואה בהיבט החינוכי- כלכלי במדינת ישראל.

2.1- הוצאה לאומית מול הוצאה פרטית.

ההוצאה הלאומית לחינוך בישראל הייתה 8.5% מהתמ"ג, נתון גבוה ממוצע מדינות ה-OECD, אך לעומת זאת ההוצאה הלאומית לתלמיד בישראל נמוכה בכל דרגות החינוך מן הממוצע במדינות המפותחות. לאורך השנים 1995-2005 התמ"ג בישראל עלה ואילו שיעור ההוצאה היחסי לחינוך ולתלמיד- יורד. נתון זה עומד בסתירה לתהליכים במדינות המפותחות שהשיעור ההשקעה היחסי מהתמ"ג בחינוך הולך וגדל- דבר זה מלמד אותנו על חשיבות החינוך למדינה. התמ"ג מורכב מהוצאות ציבוריות (ממשלה/רשויות) והוצאות פרטיות (משקי בית/תרומות), בישראל לאורך עשור (2005-1995) קטנה ההוצאה הציבורית ואילו ההוצאה לחינוך התבססה בעיקר על הוצאה פרטית. מיותר לציין כי גידול בהוצאה פרטית צפוי להגדיל את רמת האי שוויון בחברה הישראלית, כפי שאנו רואים היום. כמו כן, ממבחי PISA עולה כי בישראל הפערים בין הישגי התלמידים מן הגבוהים ביותר במדינות המפותחות.

2.2- שעות הוראה ושכר המורה.

מספר השעות שתלמיד בישראל מקבל (1065 שעות) הוא גבוה יותר ממספר השעות שתלמידי המדינות המפותחות מקבלים בממוצע (890 שעות). מספר שעות ההוראה של המורה הישראלי בבית הספר היסודי גבוה לעומת מדינות ה-OECD (1,025 לעומת 812 שעות), וכמו כן גם שעות השהייה של המורה בבית הספר היסודי עולה על הממוצע של ה-OECD (1,221 לעומת 1,185). על אף זאת המורה בישראל מרוויח פחות מאשר מרבית מעמיתיו במדינות המפותחות, למען הדיוק ישראל נמצאת במקום 29 מבין 30 בגובה שכר המורה, הן למתחילים הן לוותיקים, בישראל בממוצע מורה מרוויח 18,000 דולר בשנה ואילו 51,000 דולר בגרמניה (בר-ישי ופיור, 2009). יתר על כן, בצפון אירלנד מספר התלמידים בכיתה נמוך יותר (24.1) ממספרם בישראל (27.6).

אם כך, מבחינה כלכלית מערכת החינוך מצויה בפרדוקס - שעות הוראה רבות מול משכורת נמוכה למורים, שיעור השקעה יחסי נמוך בחינוך לאומי מול מגמת עלייה בהוצאה הפרטית, שעות לימוד רבות אך שעות קריאה וכתובה מעטות. הנתונים הכלכליים פרדוקסליים וחשובים בפני עצמם, אך הם אמצעי להמחיש בעיה חברתית גדולה יותר – ההתייחסות למערכת החינוך בארץ. המערכת ושליחיה המורים נתפסים בעיני הציבור כבעלי מקצוע שולי במקרה הטוב ונחות במקרה הרע. ייתכן שכסף מעצב תודעה, מי שברשותו כסף (מערכת או אדם) נתפס כאיכותי וכישרוני יותר, ומכאן מערכת חינוך ענייה ומורים בעלי משכורות דלות נחשבים כאנשי מקצוע לא מוכשרים.

לסיכום, על אף הרקע הפוליטי-לאומי הדומה, שניים מן המדדים ההשוואתיים העיקריים בהקשר של מעמד המורים ויוקרתם המקצועית, שכר המורים ותנאי עבודתם כפי שהם באים לידי ביטוי בהיקף העבודה ובמספר התלמידים בכיתה, נמצאו שונים בין מערכת החינוך הצפון אירית ומערכת החינוך הישראלית.

2.3- הבדלים פדגוגיים ודידקטיים.

לא רק מבחינה כלכלית-חברתית אלא גם מבחינה פדגוגית דידקטית נמצאו הבדלים: ראשית, בהישגים בינלאומיים תלמידינו מדורגים נמוך, לדוגמא בקריאה במקום ה-40 מתוך 57. בצפון אירלנד הוראת השפה לתלמיד מתחילה בגיל 4, וכוללת את לימודי הקריאה, כתיבה, מתמטיקה ואומנות. כלומר, התלמיד הצפון אירי נחשף למערכת הכתב באופן פורמאלי שנתיים לפני התלמיד הישראלי. שנית, העשור השני של המאה ה-21 טומן בחובו שינויים משמעותיים בשוק העבודה, שינויים הדורשים מיומנויות וכישורים הולמים כמו אוריינות מדעית וטכנולוגית, פתרון בעיות וקבלת החלטות ותכנון וניהול חיים וקריירה. החינוך אמון על פיתוח כישורים אלו בתלמידיו על ידי עיצוב סביבת הלמידה ועדכון דרכי פדגוגיה, שהרי יש חשיבות גדולה להתחדשות תנאי הלמידה כחלק בלתי נפרד מהתחדשות תנאי המציאות. נתונים מראים כי באזורי הפריפריה אין אפשרות להרחיב את מקצועות המדעים לבגרות כמו ביולוגיה ופיזיקה, דבר זה משפיע על הקבלה לאקדמיה ולעולם העבודה. בנוסף, על פי מבחן SITES רמת התקשוב בישראל מדורגת בשליש התחתון, זאת בניגוד למדינות התקשוב בבריטניה, אשר מובילה מיזם הנקרא "בתי ספר של העתיד", במיזם זה מעצבים מחדש את סביבת הלמידה - כך שתאפשר בחירה מתוך מגוון רחב של תחומי דעת, מקצועות לימוד ודרכי הוראה, המכוונים להכנה לחיים ולרכישת מיומנויות המאה ה-21. כשאחד המאפיינים העיקריים: נגישות לטכנולוגיה מכל מקום ובכל זמן (נייר עמדה מט"ח, 2010)

3-עדות אישית

במהלך חודש ימים צפיתי, ראיינתי ולימדתי בבית הספר הציבורי Hazelwood. במסגרת השהות בצפון אירלנד ביקרתי גם בבית הספר הפרטי Rockport. חווית הלימוד בצפון אירלנד כללה הסתפחות אורגנית לכיתה במשך חודש ימים, במהלך החודש צפיתי בשיעורים, בהתנהלות התלמידים והמורים ואף העברתי שיעורים וקיבלתי משוב. המפגש היומיומי עם מורים וסייעות היה מרתק וכלל שיחות על משמעות החינוך, מדיניות חינוכית והכשרה מעשית.

3.1- החשיבה החינוכית- הרמה האדריכלית של בית הספר :

- מבנה נמוך- שתי קומות.
- חצר פנימית ולא היקפית.
- חלוקה לאגפים לפי שכבות גיל כאשר בין האגפים חללי לימוד מרווחים ופתוחים.

3.2- האינטראקציה בין הצוות החינוכי וההורים :

- הקשר עם הצוות החינוכי נעשה דרך המזכירות בלבד.
- למורה החופש להחליט מהו נושא חשוב לשיחת חזרה.
- ההורים נכנסים לבית הספר רק בהזמנה מפורשת.

3.3- בתפקיד המורה :

- העיקר הוא ההוראה החינוכית.
- קידום התלמיד ובניית מערך לימוד עבורו.
- עבודת קישוט הכיתה, שכפול דפי עבודה, אבחון התלמידים, בדיקת אישורים, הכנת הכיתה לקראת פעילות, בדיקת שעורי בית ותחזוקת הציוד הכיתתי השוטפת נתונה בידי הסייעת הקבועה של הכיתה.

3.4- הכשרת מורים

שיכון פרחי ההוראה בהכשרה המעשית בצפון אירלנד נעשה ב-Stranmillis College, קולג' זה נועד לסטודנטים לחינוך, אשר עתידים להיות עובדי הוראה במערכת החינוך. חלקם לומדים לתואר אשר בסופו יוכשרו להיות מורים וחלקם לומדים לתואר שבסופו יהיו סייעים בכיתות. הסיבה לכך היא שבכל כיתה יש מורה – מחנכת שמטרתו לעסוק בחינוך והוראת המקצועות, וסייעות שמטרתו לתת מענה לחלק הטכני של ההוראה. מתוך שיחות עם הצוות החינוכי בבית הספר עולה כי בצפון אירלנד קיימים מסלולי הכשרה אקדמיים שונים: האחד לסייעות והשני למורות. ההבדל בהכשרה בא לידי ביטוי בשנות הלימוד בקולג' ובסוג התואר בסיום הלימודים.

3.5- תכנית חינוך לשלום

החינוך לשלום שואף לטפח תכונות של הבנה הדדית שמטרתן ליצור תרבות אמתית של שלום במערכות החינוך הפרוטסטנטית והקתולית (בר-טל וגנינק, 2002). עדות לכך מצאתי בבית הספר Hazelwood המגדיר עצמו כבית ספר מעורב (Integrated school) המאפשר אקלים ליברלי המושתת על שיח פתוח, הכרת תרבויות שונות והתמודדות עם זיכרונות העבר. צוות בית הספר מורכב מפרוטסטנטיים וקתוליים ומשמש שגורם מלכד בקהילה.

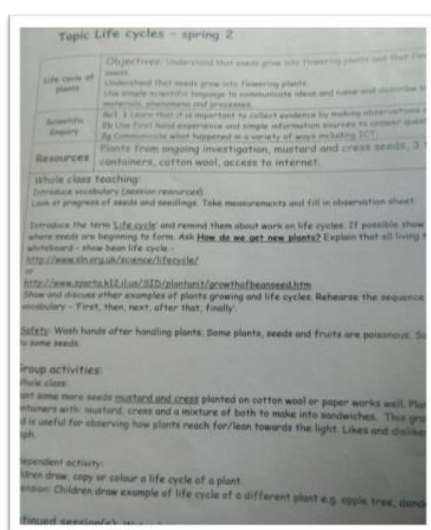
3.6- מתקני ציוד

לרשות המורה עומדת כיתה המצוידת בלוח חכם, שני מחשבים, שולחות וכסאות לתלמידים בעלי צבעים התואמים לבלוני מרכזי למידה פעילים, ספרייה קטנה, אזור ישיבה למליאה הכולל שטיח וספסלים, מטבחון וחדר ציוד. הציוד נרכש בחודש מרץ לקראת השנה הבאה כאשר לכל מורה עומד תקציב של 500 פאונד¹ (3000₪). בית הספר מספק לכל התלמידים ספרי קריאה, כלי כתיבה, תלבושת וכל ציוד הכרחי ללמידה ולאומנות. בשטח בית הספר עומדים לרשות התלמידים מתקני פעילות, אולם ספורט וחדר פנימית למשחק.

3.7- מערך ההוראה

מערך ההוראה מחולק על פי שכבות גיל, כאשר מורות ומורי השכבה עובדים בצוותים ומסונכרנים בחומר ובפעילויות המעוברות לכיתה, כפי שנעשה בכיתות בישראל. בכל כיתה יש לוח תיאום ציפיות שהמורה ממלא יחד עם התלמידים כחלק מתכנית הסטנדרטים. בנוסף ובניגוד למערך ההוראה בישראל, לכל מורה יש קלסר המחולק לחודשים, לשבועות ולימים. המערך מוכן מראש עבור כל השנה כאשר כל תחום לימודי מחולק לקטגוריות: למידה בכיתה, למידה בקבוצה, למידה לפי רמת קריאה. לכל קטגוריה רובד למידה: שיחה, קריאה, אישום, חוויה אשר נגזרו מן, תחומי הליבה, נושאי-על שנתיים ומטרות השיעור.

¹ תקציב אישי לכל מורה המאפשר רכישת ציוד אומנות, כלי כתיבה או משחקים לכיתה. זאת ללא קשר לציוד המשרדי בבית הספר.

4- השערות להבדלים בין המערכות חינוך.

לאור הרקע הפוליטי-לאומי המשותף והחברות בארגון ה-OECD, נשאלת השאלה ממה נובעים ההבדלים במעמד המורה ובהישגי התלמידים? האם הקונפליקט משפיע על כך? שאלות אלו עלו במהלך ההכשרה המעשית וראוי שייבדקו.

הסכסוך הישראלי-פלשתיני הוא חלק ממצאות יומנו, אך הבעיה שהסכסוך הפך לשגרת יומנו. הסכסוך כשגרה מקשה עלינו להתעלות מעל הערכים הפרטיקולאריים-לאומיים, ולשאוף לערכים אוניברסאליים-דמוקרטיים. קיבעון הסכסוך כשגרה הנו פועל יוצא של התנהלות המנהיגים שלנו, רטוריקת "טובים" מול "רעים", כאשר ה"רעים" הם כבר לא רק בעלי דת אחרת אלא גם מי שחושב אחרת. המורה נתון במלכוד בין הרצון לתווך את המציאות לתלמיד ובין ההכרח להעביר עליה ביקורת, שהרי רק חשיבה ביקורתית היא זו שיכולה להוביל לשינוי. בר-טל וטייכמן (2005) מצאו כי תפיסות סטריאוטיפיות ודימויים שליליים שיש ליהודים-ישראלים כלפי ערבים מופצים דרך מערכת החינוך על שלל זרמיה. במצב של סכסוך בלתי נשלט מערכת החינוך מגייסת את אזרחיה לקבוצת הפנים מול קבוצת החוץ, מקטבת ומגדילה את הפערים ביניהם. אקלים מסוג זה מגביל כל ניסיון של המורה לשינוי שמעודד יזמות, יצירתיות ודיון משמעותי על ערכים בקרב התלמידים, כך המורה מתמסר לנורמות הממסד (ח'ורי ותד, 2009). ייתכן וזו אחת הסיבות לתחושת חוללות עצמית נמוכה בקרב המורים באשר ליכולתם לעזור לתלמידים לחשוב בצורה ביקורתית (Talis, 2015).

ממשלת צפון אירלנד עושה מאמצים להפחית מהשפעתן של מסגרות החינוך המסורתיות במדינה ולקדם את האומה המאוחדת לקראת שילוב של מוסדות ממלכתיים. לתכנית הלימודים הלאומית ולתהליך של פיתוח סטנדרטים אחידים יש תפקיד משמעותי בחיזוק המגמה הזאת. מערך ההערכה האחיד של צפון אירלנד עשוי לתרום לתהליך חיובי של דמוקרטיזציה ויצירת תרבות משותפת לדורות של אזרחים צעירים (פרקל, 2009).

תכנית לשלום בצפון אירלנד מאפשרת למורה להפיג מתחים, לדון ברגישויות ולמצוא פתרונות תוך שימת דגש על אספקטים של שוויון, צדק וזכויות האדם, השתתפות בחיים הדמוקרטיים, הגוונים הפוליטיים ושוויון. במסגרת החינוך הדתי ילמדו התלמידים להכיר את דתו של האחר (זמיר, 2005). לצד תכנית זו מוקמים בתי ספר אינטגרטיביים של קתולים ופרוטסטנטים המנסים לעודד שיתוף פעולה בין התלמידים ובהקלה, זאת נעשה תוך הצבת סטנדרטים גבוהים ללמידה כאמצעי לקדם מסגרות פעולה משותפות בין בתי ספר שונים (פרנקל, 2009). למעשה, מערכת החינוך מייצרת עבור המגזרים אינטרסים זהים ורקע חינוכי משותף ולא מקוטב, זאת על ידי פעולה משולשת: הקמת בתי ספר אינטגרטיביים (קתולים ופרוטסטנטים) הפועלים בקהילה, הצבת סטנדרטים לאומיים-אחידים כפי שמפורסמים בחוברת ההנחיה של תכנית הליבה לצד מחוונים המעריכים קצב התקדמות² (הישגי לימודים) ויצירת תכנית ליבה משותפת לכלל המגזרים.³

² הסטנדרטים מייצרים שיתוף פעולה פדגוגי בין סוגי בתי הספר.

³ http://meyda.education.gov.il/files/Tochniyot_Limudim/Portal%5CSkirot/Standartim.pdf

מלאכת החינוך מחייבת מחשבה והתבוננות עצמית. למעשה, זהותו המקצועית של מחנך או מורה קריטית לגיבוש תפקידו והתנהלותו מול תלמידיו, האם תפקידו להכשיר למצוינות וציונים או שמא להכשיר אנשים חושבים ואזרחים פעילים בחברה (אלוני, 2010). המורה מכוון את המרחב הכיתתי לא רק לטובת הקניית ידע קוגניטיבי איכותי אלא גם לטובת התפתחות רגשית ותרבותית, וככל שמורה בעל חוויות וידע נרחב יותר, כך תלמידיו ייהנו יותר. על המורה להכיר את המציאות הישראלית על שלל הקשריה הפוליטיים-חברתיים-כלכליים ולהבין כי החינוך הממסדי בבית הספר ובכיתה הוא פועל יוצא של הקשרים אלו ויחסי הכוחות בניהם. לכן, על המורה לנסות ולהבין את המציאות, לפרק ולנתח אותה על מנת לשאוף להיות מורה טוב יותר, מורה המבין את קשיי תלמידיו ותשוקתם.

מערכת החינוך בישראל בתהליך מתמיד של שינויים מערכתיים, פדגוגיים ותוכניים, אך האם שינויים אלו מלווים במדיניות עמוקה ארוכת טווח? האם החלטות על ביטול בגרורות והוראת השואה בגן וקיצור החופש הגדול והוספת שעות במערכת מטרתן צבירת פופולאריות וכותרות או שלבים בתוכנית שורשית כלל מערכתית, כזו המצריכה דיון מעמיק והתבוננות פנימית. מערכת החינוך נוטה להתחדש, אך לא נוכח שינויים אוניברסאליים כגון טכנולוגיה או מתוך תפיסות פילוסופיות, אלא מתוך הרצון להטביע חותם, כל שר חינוך וחותרו.

לאור התנסויות האישיות, אשר נראה כי עולה בקנה אחד עם הספרות המקצועית, מערכת החינוך בישראל יכולה להתפתח מאימוץ השיטה הצפון-אירית הדוגלת בשיפור הבנות וסובלנות בין הקהילות. תחילה, על המערכת ליצור אינטרס משותף, סטנדרטים להוראה ולהישגים, קיום שיעורים משותפים בין בתי ספר מסוגים שונים תוך התמחות בנושאים על פי תחומי הליבה של התכנית הלאומית. כך, בין בתי הספר תפרח קהילה לומדת בין התלמידים והצוותים החינוכיים. המהלך כולו כדאי שילווה בהקמת גוף הממונה על גיבוש הסטנדרטים, פיתוח שיטות הוראה ומטרות מפורטות, ניתוח נתונים ואכיפה, זאת לצד תכנית ליבה אינטגרטיבית אשר תספק תשתית היסטורית רחבה ומשותפת לכלל התלמידים.

ההכשרה המעשית אשר עברתי בצפון אירלנד אפשרה הצצה למגוון היבטי החינוך: החל מההכשרה האקדמית של מורים בקולג' Stranmillis, דרך ההוראה בבית הספר המעורב Hazelwood וכלה בתצפיות בבית ספר פרטי. החוויה בצפון אירלנד נוטעת תקווה למדיניות חינוך משמעותית עם אופק לשלום, רעיונות פדגוגיים לכיתה בישראל ופיתוח אדריכלי-חינוכי של בתי הספר.

מעל לכל עומדת ההבנה כי מורה טוב, גם ללא תרבות משותפת או שפת אם יכול לחולל שינוי, דמיינו את עצמת השינוי שיכול לחולל מורה החולק את השפה והתרבות של תלמידיו, לו רק היה ניתן לו על ידי המערכת.

TEACHERS ARE BORN NOT MADE